

13. Maravall J. A. Culture of the Baroque. Analysis of a Historical Structure / J. A. Maravall. – Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986. – 330 p.
14. Meynell A. To the Body: [поезія] [Електронний ресурс] / A. Meynell // The Poems of Alice Meynell. – Режим доступу: http://poetry.elcore.net/CatholicPoets/Meynell/LrP_Published.html
15. Paz O. Sor Juana Inés de la Cruz o las trampas de la fe / O. Paz. – Barcelona: Seix Barral, 1982. – 658 p.
16. Poesía de la primera generación de posguerra: [антологія] / [ed. e introd. de S. Fortuco Llorens]. – Madrid: Catedra (Letras Hispánicas), 2008. – 402 p.
17. Quevedo y Villegas F. de. Poesía Original Completa: [поезії] / F. De Quevedo y Villegas; [ed. e introd. de J. M. Blecua]. – Barcelona: Planeta, 1981. – 1393 p.
18. Raiziss S. The Metaphysical Passion. Seven Modern American Poets and the Seventeenth-Century Tradition / S. Raiziss. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1952. – 327 p.
19. The Metaphysical Poets: [антологія] / [selected and ed. by H. Gardner]. – Harmondsworth (Middlesex): Penguin Books Ltd., 1959. – 328 p.
20. Treece H. Poems [поезії] / H. Treece // The White Horseman. Prose and Verse of the New Apocalypse: [поезії]. – L.: Routledge, 1941. – P. 35–51.
21. White H. C. The Metaphysical Poets. A Study in Religious Experience / H. C. White. – New York: Collier Books; London: Collier-MacMillan Ltd., 1966. – 414 p.

МОТИВ ПОДОРОЖІ В СУЧАСНОМУ СІНЕМАТЕКСТІ В СВІТЛІ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ DISABILITY (ненормативної тілесності)

Тетяна СВЕРБИЛОВА

Київ, Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України

Кіносюжети з disability розглядаються як типовий вид формульного мистецтва. На основі аналізу 30 кінотекстів різних країн другої половини ХХ – початку ХХІ ст. робиться спроба класифікації за константним мотивом подорожі, що присутній у більшості фільмів з disability. Виділяються стійкі формули на сюжетно-мотивному, характерологічному (персонажному) та генологічному (жанровому) рівнях тексту: “втеча до моря”, “подорож-паломництво”, “втеча до міста”, “подорож-мрія”, метафора “подорож життя”. Жанрові моделі будуються як роуд-муві, баді-муві, мелодрама, трагікомедія, біографія.

Ключові слова: інвалідність, формульне мистецтво, кінотекст, сюжет, мотив, жанр, мелодрама, трагікомедія, біографія.

Киносюжеты с дизабилити рассматриваются как типичный вид формульного искусства. На основе анализа 30 кинотекстов разных стран второй половины XX - начала XXI вв. делается попытка классификации по константному мотиву путешествия, присутствующего в большинстве фильмов с дизабилити. Выделяются устойчивые формулы на сюжетно-мотивном, характерологическом (персонажном) и генологическом (жанровом) уровнях текста: “бегство к морю”, “путешествие-паломничество”, “бегство в город”, “путешествие-мечта”, метафора “путешествие жизни”. Жанровые модели строятся как роуд-муви, бади-муви, мелодрама, трагикомедия, биография.

Ключевые слова: инвалидность, формульное искусство, кинотекст, сюжет, мотив, жанр, мелодрама, трагикомедия, биография.

Film-plots with disability are regarded as a typical kind of formulaic art. Based on the analysis of 30 different countries' cinema-texts of the second half of the 20th – early 21st cc. an attempt is made to classify them according to the recurrent travel motif present in the most movies with disability. The stable formulas on the plot and motif, characterological and genological (genre) levels of the text are identifies: “escape to the sea”, “trip-pilgrimage”, “escape to the city”, “dream journey”, the metaphor “the journey of the life”. Genre models are built as a road movie, buddy-movie, romance, tragicomedy, biography.

Key words: disability, formulaic art, cinematic, story, style, genre, romance, tragicomedy, biography.

Інваліди, які сприймають наративи з сюжетами disability (disability story) як свої групові тексти, влучно відзначають на disability forums, що голлівудський кінематограф взагалі майже повністю складається з таких сюжетів. Дійсно, наприклад, вся американська історія XX ст. і типово американський спосіб життя чи не найкраще відобразилися за останні 20 років в оскароносному фільмі “Форрест Гамп”, що суворо кажучи, належить до disability story. Цікаво також, що ремейки культових стрічок минулого змінюють сюжет на користь disability story. Так, наприклад, у знаковій у XX ст. стрічці А. Хічкока “Вікно у двір” (1954) головний герой спостерігає за вбивством з вікна, він фотограф, який зламав ногу, і його нога в гіпсі. А у ремейку 1998 р. Джеффа Блекнера він вже перетворюється на паралізованого в інвалідному кріслі. Можна припустити, що причина цього не тільки в тому, що головний актор сінематексту Крістофер Рівз, який зіграв свого часу роль Супермена, вже був тоді паралізованим внаслідок нещасного випадку, а й у тому, що друга половина XX ст. кардинально змінила погляди на зображення disability в кінематографі. Кількість фільмів з тим чи іншим видом disability здається,

дійсно перевершує за тематикою фільми про монстрів та вампірів. Межа спочатку між ментальною disability, а потім і ненормативним тілом, – і нормою – стає все більш умовною, як і самі фундаментальні уявлення про норму. Проблема Іншого усвідомлюється, на відміну від першої половини ХХ ст., не як біологічний чи медичний казус (монстри, зображені в таких фільмах, як “Виродки” (Freaks) Тода Броунінга, 1932, “Жінка-мавпа” Марко Феррері, 1964, “Людина-слон” Девіда Лінча, 1980, “Про виродків і людей” Олексія Балабанова, 1998), а як повноправна проблема суспільства, проблема культури модерного типу. “Я хочу жити в світі, – твердила Стелла Янг, прибічниця соціальної моделі disability, – де інвалідність є не винятком, а нормою. Інвалідність нікого не робить винятковим” [24].

“В умовах сучасної деполітизації мистецтва в “соматичному суспільстві” тіло продовжує бути потужним засобом самовираження і текстуальної роботи, – зазначають сучасні дослідники disability. – А оскільки воно все рідше стає політичним, а найчастіше є комерційним проектом – можливо, необхідний антидот – це складна “культура інвалідності” [3].

У передмові до збірки “Різні тіла: Нариси про disability в кіно і на телебаченні”, Марґа Evelyn Mogk доводить, що “розрив між дослідженнями кіно і дослідженнями disability” все ще залишається, адже “небагато з дослідників кіно виявляються знайомими з disability studies”, хоча “деякі з дослідників disability studies мають глибокий досвід в теорії кіно <...> їх повинно бути більше” [19, p.10].

Дослідження disability як феномена культури останнім часом пов’язуються саме з вивченням масової культури. Це передусім остання монографія австралійської дослідниці Кетті Елліс, що вийшла цього року, – “Disability і масова культура” [10], а також її попередні праці [11] і праці на ту ж тему у співавторстві [7; 12; 13; 23] Проблема disability стала усвідомлюватися як соціальна проблема Іншого. Поворот до модерного розгляду проблеми ненормативного тіла почався у 1985 році зі статті Paul K. Longmore “Screening Stereotypes”, де автор критично оцінив ті іміджі disability, комічні або потворні, що існували у кіномистецтві попередніх епох [16, с. 65-78].

В університетах США та Великої Британії існує програма навчання з курсу disability studies, зокрема, приділяється увага спецкурсу Disability in Fiction Films, проводяться наукові конференції, як то запланований університетом Йорка на травень цього року симпозіум “Переосмислення disability на екрані” [22].

Liverpool University Press видає спеціальний міжнародний міждисциплінарний науковий журнал “Journal of Literary & Cultural Disability Studies” (JLCDS), що фокусується на культурних та особливо літературних репрезентаціях disability [14]. Існують численні сайти disability studies, де розглядаються аспекти disability, висвітлені в літературі і кіно, наприклад, disability і популярна культура тощо. Детальна добірка матеріалів існує в бібліотеці Берклі [21]. Спеціальні сайти пропонують добірку сінематекстів disability [8]. В Індії проводяться постійні фестивалі We Care Film Festival, під егідою яких виголошуються доповіді на теми “Disability і кіно” [15]. Пізні аспекти теми розглядаються в таких відгалуженнях, як “Disability і наукова фантастика”: це, наприклад, монографія Kathryn Allan “Disability in Science Fiction: Representations of Technology as Cure” [6]. Проблема disability і націоналізма у пострадянському кіно розглядається П. Романовим [4].

Аналізу окремих національних кінематографів у зв’язку з disability studies присвячуються спеціальні розвідки [18]. Розглядаються також окремі блокбастери масового мейнстріму: “Аватар” [17], “Гра престолів” [9].

Знаменним є й те, що літературні тексти з певними сюжетами та фільми за цими текстами – disability story – класифікуються за однаковими мистецькими формулами. В цьому виявляється, по-перше, інтермедіальність цих сюжетів, а, по-друге, не завжди обов’язкова присутність власне літературного тексту як окремої книжки чи літературного кіносценарію. Адже формульна природа як disability movie, так і disability literary narrative однакова, і літературний текст переважно стає вторинним по відношенню до сінематексту. Адже disability movies частіш за все одержують завдяки своїй тематиці престижні кінопремії, їх знають глядачі, а літературні тексти масового мистецтва відступають на задній план. Така доля екранізацій формульного мистецтва. Тут виникає ще один транскультурний аспект – інтермедіальність як точка перетину імагологічних досліджень та disability cultural studies, адже у сучасній масмедійній культурі disability сінематекст ґрунтується як на сценарії, так і на літературному тексті.

Спробою розглянути твори про disability за допомогою кількох формул, основою яких була розвідка Сьюзан Нуссбаум, драматурга-інваліда, яка запропонувала 4 типи рольових персонажів в таких творах: лиходій, жертва, приклад для наслідування, монстр. Фабульні типи

такі: зцілення, смерть, госпіталізація [20]. Авторка закликала відійти від примітивних формул, але подальші дослідження disability текстів призводили лише до розширення формульного набору. А може, це ознака не disability дискурсу, а масової культури взагалі?

Кінематограф, як ніяке інше мистецтво, підлягає формулізації. У визначенні формульного мистецтва (Formula Stories) дослідники вже майже 40 років йдуть за Дж. Кавелті, який першим запропонував таке визначення і класифікацію популярного (масового) мистецтва саме як мистецтва. Розвинена формула є базовою інтермедіальною моделлю, тобто використовується не тільки літературою, а й іншими видами мистецтва – кіно, театром, а останнім часом – розробниками комп'ютерних ігор. За Кавелті, формули являють собою фабульні типи, популярні якщо не скрізь, то принаймні в багатьох культурах протягом тривалого часу. По суті, їх можна розглядати як приклад того, що деякі дослідники називають архетипами або зразками (patterns), поширеними в різних культурах.

Як видається, disability stories – це типовий жанр формульного мистецтва в кінематографі мейнстріму голлівудського типу, на відміну від незалежного кіно Америки і Європи, де такі самі сюжети здатні перетворитися на мистецтво міметичне, за класифікацією того ж Дж. Кавелті. (“Adventure, mystery and romance: Formula stories as art and popular culture”, 1976) [2, с. 33-64].

Хоча сучасний кордон між високою та масовою культурою не може бути встановленим, і взаємопроникнення цих двох типів становить чи не головну тенденцію розвитку мистецтва, все ж таки, навіть у наймасовішому з усіх мистецтв – кіно – дискурс disability може однаково виявляти себе як у масовому, так і в елітарному типі. Якщо казати про європейське кіно, то, наприклад, більшість фільмів Ларса фон Трієра за стилістикою не можна зарахувати до масового мистецтва, хоча коди цього мистецтва режисером активно використовуються. Його головна тема – девіантне тіло як Інший, його узагальнена героїня – “золоте серце” – демонструє яскравий девіантний тип поведінки, що протистоїть усталеним суспільним поняттям норми. Життя всередині девіантності робить цю норму умовною, розглядає норму як форму примусу, форму влади суспільства над людиною. Це прослідковується, починаючи зі стрічки “Розсікаючи хвилі”, де класичний дискурс disability зміщується у бік біблійної символіки “святої грішниці”, а також

симулякру ментальної disability, що неспроможний досягнути справжніх людських трагедій в “Ідіотах”, – до “Танцюючої у темряві” де справжній сліпий інвалід – мати – до останнього подиху героїчно б’ється за життя не в темряві для свого сина. “Меланхолія” фон Трієра – стрічка зовсім не для пересічного глядача – про відносність поняття норми здоров’я. У Трієра психічно неадекватна хвора жінка виявляється адекватнішою за свою “нормальну” сестру перед обличчям апокаліптичної невідворотної смерті.

Цікавість до ненормативного тіла визначає експериментальний характер майже усієї творчості одного з найвидатніших представників незалежного американського кінематографа Девіда Лінча. Артхаусними свого часу вважалися його перші культові фільми “Голова-гумка” і “Людина-слон”, де потворність ненормативного тіла слугувала принципам сюрреалістичної образності, а не шокуючому ефекту комерційного кіно для залучення глядачів. Водночас стилістика роуд-муві “Проста історія” цього ж режисера з ненормативними персонажами, позбавлена експериментаторства, традиційна. А сюрреалістичний “Малхолланд-драйв” використовує стан амнезії для створення загадкової принципово непроясненої дії абсолютно безвідносно до disability дискурсу. Отже, для визначення власне наративу disability наявність ненормативного тіла в тексті є недостатньою. Для атрибуції саме disability дискурсу важливо визначити систему константних формул, що повторюються в таких текстах.

Позаяк disability story переважно має вимушено трагічний фінал і зближується з дискурсом смерті в культурі, то тут центром дії стає архетип останнього бажання, яке частково реалізується як подорож-паломництво, ближня чи дальня, що стає кульмінацією таких сюжетів, надаючи їм сакрального змісту. Утім, мотив подорожі не обмежується значенням останнього паломництва. Виділяються також і такі архетипні моделі, як мандрівка-спогад, онірична подорож, метафора “життя як подорож”, освоєння топосу міста як подорож у незвичне буття і спроба жити самостійно, втеча до моря чи ріки, прогулянка зоряним небом, пересування різними шляхами у жанрі роуд-муві тощо.

У складі твору формульного мистецтва такий архетип перетворюється на формулу. Можна виділити кілька таких формул, що повторюються у дискурсі disability movies і завдяки своїй формульній повторюваності переводять сучасну культуру інвалідності до поля масової культури

і тим самим надають їй публічності і права голосу, можливості бути почутою і взятою до уваги... Адже замовчувана раніш культура ненормативного тіла, хвороби може публічно виявити себе не в сфері високої культури, замкненої врешті-решт – у колі самої культури інвалідності, – а у річищі масової культури, доступної більшості, і тут вона стає надбанням пересічного читача і глядача, далекого від проблем disability.

Спробуємо класифікувати formula disability stories за мотивом подорожі, що виділяється як суттєвий архетип такої нарації, враховуючи три рівні сінематексту: мотивно-сюжетний, характерологічний і жанровий, що будуються за принципом формульного мистецтва. По-перше це мотивно-тематичні субжанри, які у сучасному романному та кіномистецтві найбільш розповсюджені. Вони асоціюються із зображенням девіантного тіла з онкологією та девіантного паралізованого тіла, хоча цими типами зображення не обмежується. По-друге, характерологічні ознаки такого тексту формулюються переважно як взаємодія двох персонажів, що функціонують як нетрадиційна персонажна пара – випадкові товариші по нещастю (варіант – пара закоханих), або один з персонажів з disability, другий його здоровий напарник. На жанровому рівні сюжет реалізується як роуд-муві, бадді-муві (приятельський фільм), трагічна мелодрама, трагічна комедія, історичний життєопис, автобіографія.

Нами проаналізовано 30 вибраних формульних кінотекстів з дискурсу disability за останні кілька десятиліть. Вони належать кінематографістам США, Англії, Ірландії, Франції, Німеччини, Іспанії, Японії, Південної Кореї, України. Широка географія допомогла з'ясувати загальні закономірності розвитку формульного мистецтва у сучасному глобальному світі і водночас національні особливості кожного з них. Попри те, що охоплюється значний історичний проміжок часу, можна говорити про певні стійкі моделі на сюжетно-мотивному, характерологічному (персонажному) та генологічному (жанровому) рівнях тексту. У сучасних моделях прозоро виділяються кілька формульних варіантів, що мають базовий протосюжет у кінематографії більш ранніх часів, тобто у 1960-1980-х роках. І ці протосюжети кардинально відрізняються від класичних моделей 1930-1950-х рр., наприклад, шокуючого фільму 1932 року Тода Броунінга “Виродки” (Freaks), який було заборонено до демонстрації до 1961 року, коли він

став культовим. Відому стрічку Девіда Лінча “Людина-слон” (The Elephant Man) 1980 року було відзнято під безпосереднім впливом “Freaks”. Вже у 2007 р. з’явився слеттер (кривавий фільм жахів) Дрю Белла “Шоу виродків” (Freakshow) – дуже невдалий ремейк фільму Тода Броунінга, який не відповідав сучасному розумінню цієї теми в культурі.

Так само, творчість видатного фотохудожника Діани Арбус, що знаменувала прорив у сучасному мистецтві фотографії, тісно пов’язана як безпосередньо контекстуально з фільмом Тода Броунінга, так і тематично з його відкриттям ненормативного тіла як загального предмета мистецтва. Шокуючі образи фріків ставали об’єктом масової культури, і тим самим розширювалися як рамки самого мистецтва, так і розуміння людини і сіспільства в цілому. Включення фріків у розгляд на рівних засадах з усіма іншими було досягненням цього періоду. Сьюзен Зонтаг писала в книзі “Про фотографію”: “Найбільш важливий аспект фотографій Арбус полягає в тому, що вона концентрує свою увагу на жертвах, намагаючись при цьому не викликати у глядача відчуття співчуття. <...> Це поступове придушення розбірливості наближає нас до розуміння однієї формальної істини, а саме, табу, затверджені мистецтвом і мораллю, довільні” [5]. Проте вже кінематограф 1960-1970-х рр. пішов значно далі у висвітленні проблеми і засвідчив наявність субкультур дїзабіліті не як медичний чи казуально-винятковий факт, і навіть не як суспільно-громадську проблему, – а як проблему культури і ширше цивілізації як такої.

Це свідчить про те, що культурний поворот до нового розуміння дискурсу дїзабіліті відбувся не в критичних соціальних виступах 1980-х років, як вважається у студіях disability, а раніше у سینема-текстах. Можна припустити, що це нове розуміння формувалося передусім у мистецтві.

Отже, наприклад, سینема-формула “втеча до моря двох онкохворих”, де один помирає першим після здійснення подорожі, має своїм претекстом “Яструби” Роберта Міллера, (Британія, 1988), але досягає свого найвищого розвитку у фільмі “Достукатися до небес” Томаса Яна, (Німеччина, 1997), і його несподіваному японському ремейку Майкла Аріаса, (2009), де в парі з онкохворим 28-річним чоловіком виступає 14-річна дівчинка (за моделлю фільму “Леон” Люка Бессона, 1994). Жанр в цій формулі зазвичай визначається як роуд-муві або баді-муві на основі мелодрами або трагікомедії. До цього ж формульного гнізда

відносяться “Поки не зіграв у ящик” (The Bucket List, Список останніх бажань) Роба Райнера, (США, 2007), – з варіацією формули “втеча-подорож навкруги світу”. Варіантом формули є тексти, де персонажі мають інший вид disability – вони паралізовані, і подорож їхня вже не на море, а вулицями міста у спробах самостійного життя, але на характер фабули і на жанр це не впливає, адже це теж баді-муві як мелодрама чи трагікомедія, і фабула завершується смертю більш енергійного персонажа: “А в душі я танцюю” Демісна О’Доннелла, (Британія, Ірландія, 2004); “Це життя – для тебе” Шарон фон Витерсхайма, (Австрія-Німеччина, 2008).

Формула “подорож як паломництво двох юних закоханих” втілена в стрічці “Винні зірки” Джоша Буна, США, 2014. Та ж модель, де лише один із підлітків хворий, реалізується як спогад про спільні мандри зоряним небом у пошуках комети, – “Поспішай кохати” (A Walk to Remember) Адама Шенкмана, США, 2002. Різновид цього ж формульного типу – пара закоханих, девіантних чи хворих: “Босоніж по бруківці” Тіля Швайгера, (Німеччина, 2005); подорож разом на весілля; “Оаза” Лі Чан Дон, (Південна Корея, 2002); мелодрама про кохання паралізованої дівчини і девіантного хлопця з оніричними сценами і мандрівками містом. У фільмі “Щоденник пам’яті” Ніка Кассаветіса, (США, 2004) подорож озером під дощем стає центром спогадів юності, що їх нагадує старий чоловік своїй хворій дружині.

Різновид формули “втеча до моря” – це баді-муві, де один з пари доглядає за хворим інвалідом. Класика жанру і претекст багатьох синема-текстів – “Опівнічний ковбой” Джона Шлезінгера (США, 1969), де один з пари – невеликовно хворий інвалід, а другий – його девіантний вірний приятель. Цей фільм лежить в основі подальших моделей такого типу. Баді-муві, де один з приятелів підтримує іншого – хворого – може будуватися в жанрі комедії: “Життя прекрасне” (“50/50”, “У мене рак”), Джонатана Лівайна (США, 2011). Це також “1+1” (“Недоторканні”), Олів’є Накаш, Ерік Толедано (Франція, 2011). Втеча на риболовлю як втілення символу свободи виділяється в окрему сцену в зовсім не масовому шедеврї “Пролітаючи над гніздом зозулі” Мілоша Формана (США, 1975).

Особливий вид баді-муві, коли супроводжуючий – це юнак чи навіть підліток. Це “Запах жінки” (Діно Різі, Італія, 1974) і ремейк Мартіна Бреста (США 1992). Сумна комедія по-італійськи, де мета подорожі

усією Італією – Неаполь і невдале самогубство, значно виграє у порівнянні з американським ремейком, втечею до Нью-Йорку, де формула розвивається у незвичному для неї жанрі суспільної драми. Формула “подорож-мрія” може бути втіленою в сюжеті навіть після смерті старшого з пари: так, подорож до моря на машині-мрії здійснює юнак-хмонг у фіналі “Гран Торіно” Клінта Іствуда (США, 2008). Подорож країною до великої ріки не як останнє бажання, а як вимушена політична втеча – у фільмі “Поводир” Олеся Саніна (Україна, 2014). Попри численні складні алюзії, цей текст теж вписується у згадану формулу “подорож інваліда з підлітком”.

Утім, та ж формула може існувати навіть у жанрі документального кіно – подорож російського письменника-інваліда Рубена Гальєго у супроводі друга через усю Європу у пошуках матері (“Лист до матері” Альгіса Арлаускаса, Іспанія, 2003).

Класичний роуд-муві в дискурсі дизабіліті з мандрівкою двох братів дорогами Америки – “Людина дощу” Баррі Левінсона (США, 1988), фільмє який суттєво вплинув на подальші синема-тексти і залишається взірцевим і посьогодні. А в стрічці “Мрець”, Джима Джармуша (США, 1995) відбувається трансформація звичних жанрів фантастичного вестерну і роуд-муві з мотивом подорожі на екзистенційну притчу на межі між disability і посмертним буттям, адже припускається, що герой майже протягом усього фільму не просто тяжко поранений, а вже мертвий, а його супутник-індіанець – провідник до іншого світу.

Виділяється окремо формульний дискурс, в якому суттєву роль відіграють вербальні формули: дописи помираючого, реальні чи вигадані. Це мелодрами “Лист”, Лі Чжон Гук (Південна Корея, 1997), і “Я люблю тебе”, ремейк Річарда Лагравенезе (США, 2007), де листи від померлого продовжують надходити після його смерті. Подорож теж стає необхідним елементом такої формули: це сакральні подорожі на честь померлого зі спогадами про реальні подорожі.

Вербальний дискурс реальних спогадів, що мають статус оприлюднених, дуже поширена формула. Тут виникає особливий вид подорожей – уявні чи оніричні подорожі, переважно теж до моря. Це “Море всередині” Алехандро Аменабара (Іспанія, 2004), на основі книжки реального прототипу героя – польоти у ві сні з переживанням давнього травматичного досвіду в морі, бажання померти. “Скафандр

і метелик” Джуліана Шнабеля (Франція, 2007) створено на основі автобіографії повністю паралізованого журналіста Жана-Домініка Бобі, і подорожі тут теж оніричні, пов’язані з морем, біля якого знаходиться лікарня, а герой на інвалідному кріслі сидить на містках посеред моря, і фантастично красиві оніричні картини снігових скель, що валяться в море, і потім у зворотній зйомці повертаються нагору на своє місце. Жанр таких формул вже не мелодрама чи трагікомедія, а біографія.

У біографічних формулах мотив подорожі реалізується як метафора “подорож усього життя” скаліченої людини, яка ставить за мету стати відомим художником, письменником (“Моя ліва нога” Джима Шерідана, Британія, Ірландія, 1989), співаком (“Рей” Тейлора Хэкфорда, США, 2004), видатним ученим (“Всесвіт Стівена Хокінга” (“Теорія усього”) Джеймса Мара, 2014, Британія). Усі ці синема-тексти створені на основі вербальних автобіографій чи спогадів і фактів життя прототипів героїв. Попри те, що реальний паралізований прототип стрічки “Суррогат” Бена Льюїна, США, 2012, – “подорож життя” розуміє лише як набуття сексуального досвіду за допомогою суррогатного партнера, це та ж сама формула.

Отже, проаналізовані синема-тексти існують на основі як самостійних сценаріїв, так і на основі літературних текстів – художніх і автобіографічних, написаних самими прототипами фільмів. Зокрема виявляється, що літературний текст переважно перетворюється на вторинний, хоча не втрачає свого самостійного значення в культурі. Синема-текст зазвичай стає не тільки значно більш відомим, ніж літературна основа, а й перевершує її за художнім рівнем у більшості випадків. Пояснюється це не тільки художнім рівнем текстів, а й специфікою видовищних типів мистецтв, що мають масову аудиторію. Випадки рівноправного чи переважаючого існування літературного тексту над синема-текстом поодинокі і принципово характеризуються структурними відхиленнями у своїй будові. Характерним типовим прикладом є відома історія з екранізацією роману Кена Кізі “Пролітаючи над гніздом зозулі”, здійсненою Мілошем Форманом у 1975 р., якою був дуже незадоволений письменник. Точка зору роману – погляд на події очима хворої людини – створювала певний інтравертивний психопатологічний дискурс, відсутній в фільмі, де він замінений на дискурс суспільного бунтарства і нонконформізму. Це зовсім різні

тексти. В романі наратія будується навкруги метафізики шизофренічного світосприйняття, в той час як у سینематексті головним стає протистояння самотнього бунтаря системі суспільного істеблшменту, протистояння вільної особистості владі держави. Цього політичного, суспільного акценту немає в книзі.

Інколи трапляється навіть удосконалення сюжету в кінотексті, адаптація його до видовищного мистецтва і прояснення завдяки цьому темного змісту мовлення в літературному тексті. Так, повість Джона Гріна “Винуваті зірки” (2012), що замінила в рейтингу молодіжного читання сюжети про створінь фентезі, вампірів і монстрів, цікава інтелектуальністю світосприйняття, внутрішнього та зовнішнього мовлення персонажів, наративною складністю іронічних за будовою діалогів, інколи важко зрозумілих своїми асоціаціями та алюзіями. Але ця складність літературної нарації багато в чому вимушено втрачається у кінооповіді, що не врахована на повільне сприйняття, як це можливо в прозі. Молодіжний фільм Джоша Буна “Винні зірки” за цією повістю переніс пріоритети підліткового кіно з відомого блокбастера “Сутінки” за дуже посереднім романом Стефані Майер з романтизацією вампіра як Іншого, на цікавість до Іншого як disability з невиліковною формою раку. За свідченням критики, екранізація “Винні зірки” – це дзеркальне відображення “Сутінків”, близьке до тексту роману Джона Гріна [1]. Варто зауважити, що ця молодіжна трагічна мелодрама змінює орієнтир масової культури не тільки з фільмів з вампірами на фільми з disability. Це ще зміна вектора молодіжного кіно і своєрідна антитеза “Американському пирогу”, що тривалий час вважався канонем молодіжних текстів. Абсолютно здорові персонажі цієї комедії зі своєю невибагливістю програють інтелектуальним розмовам помираючих від онкології підлітків стрічки “Винні зірки”. У перспективі таких disability سینематекстів завжди проглядає “Ромео і Джульєтта”.

Отже, компаративне міждисциплінарне вивчення формул культури – це ще й засіб дізнатися про цінності культурних спільнот водночас в загальній універсальності і в національній, історичній, культурній особливості. Позаяк імагологічна проблема Іншого висувається наразі на перший план, то такі дослідження мають перспективу.

ДОДАТОК							
№	Назва фільму, режисер, країна, рік	Літературне першоджерело	Сюжетно-мотивний рівень	Персональний рівень	Жанровий рівень		
1	"Яструби", Роберт Міллер, Британія, 1988	Оповідання Баррі Гюба	Втеча через Ла-Манш до борделю в Голандії	Пара онкохворих чоловіків	Бадді-муві, трагікомедія		
2	"Доступитися до небес", Томас Ян, Німеччина, 1997	Сценарій Томаса Яна і Тіля Швайгера	Втеча до моря, здійснення мрії про свободу	Пара онкохворих чоловіків	Роуд-муві, трагікомедія, пародія на кримінальну драму		
3	"Доступитися до небес", ремейк Майкла Аріаса, Японія, 2009		Втеча до моря	28-річний онкохворий чоловік і 14-річна дівчинка	Роуд-муві, мелодрама		
4	"Поки не згірав у ящик" (The Bucket List, Список останніх бажань), Роб Райнер, США, 2007	Сценарій Джастина Зекхама	Екстрім і кругосвітня подорож	Пара онкохворих чоловіків	Бадді-муві, трагікомедія		
5	"А в душі я танцюю", Демієн О'Доннелл, 2004, Британія, Ірландія.	Оповідання Крістіана О'Рейлі, Сценарій Джеффри Кейна, Крістіана О'Рейлі	Подорож вулицями міста, над рікою, спроба жити самотійно	Пара парализованих чоловіків	Бадді-муві, трагікомедія		
6	"Де життя – для тебе", Шарон фон Вітерсхайм, Австрія-Німеччина, 2008	Сценарій Шарона фон Вітерсхайма	Подорож до міста, спроба жити самотійно	Пара парализованих чоловіків	Бадді-муві, драма		
7	"Щоденник пам'яті", Нік Кассаветс, США, 2004	Роман Ніколаса Спаркса, сценарій Жана Сарді, Джеремі Левена	Спогад-прогулянка озером на човні під дощем	Старе подружжя, дружина з хворобою Альцгеймера	Романтична мелодрама		
8	"Постійнай кохати" (A Walk to Remember), Алам Шенкман, США, 2002	Роман Ніколаса Спаркса, сценарій Карена Янссена	Мандрі зоряним небом, фінальна подорож до батька покійної дружини	Пара закоханих підлітків, потім подружжя, дружина з лейкемією	Романтична мелодрама		

9	“Винні зрки”, Джош Бун, США, 2014	Роман Джона Гріна (2012), сценарій Скотта Нейстадтера, Майкла Х. Уебера	Паломництво до Амстердаму до улюбленого письменника	Пара онкохворих закоханих тінейджерів	Інтелектуальна мелодрама
10	“Босонож по мостовий”, Тіль Швайгер, Німеччина, 2005	Сценарій Тіля Швайгера	Подорож на весілля	Пара закоханих дівчина з сиротою самогубства	Роуд-муві, комедійна мелодрама
11	“Оазис” Лі Чан Дон, Південна Корея, 2002	Сценарій Лі Чан Дон	Подорож містом, уявне чарівне перетворення, уявні танці та спів	Паралізована дівчина і її денантний коханий	Мелодрама
12	“Море всередині”, Алехандро Аменабар, Іспанія, 2004	Сценарій Алехандро Аменабара і Матео Хіля на основі реальних подій	Ониричні польоти до моря – спогадки про травму і бажання помerti	Пара закоханих паралізованих людей – герої та його адвокат – і молода мати-одиначка, закохана у героя.	Біографія
13	“Сквандар і метелик”, Джуліан Шнабель, Франція, 2007	Автобіографія Жана-Домініка Бобі	Фантастичні подорожі в уяві, шпиталь на березі моря	Повністю паралізований чоловік-журналіст і його помічниця	Біографія
14	“Моя ліва нога”, Джим Шерідан, Британія, Ірландія, 1989	На основі фактів життя Крісті Брауна. Сценарій Шейн Конногон, Джим Шерідан, Крісті Браун	Метафора “подорож життя” – бажання стати відомою людиною, письменником, художником	Паралізований його мати і майбутня дружина	Біографія
15	“Рей”, Тейлор Хекфорд, США, 2004	Автобіографія Рея Чарльза “Брат Рей”, 1978. Сценарій Тейлора Хекфорда, Джеймса Уайта	Метафора “подорож життя” – бажання стати великим співаком	Сліпий музикант	Біографія
16	“Евевіт Стівена Хокінга” (“Теорія усього”), Джеймс Мар, 2014, Британія	Мемуари Джейн Хокінг. Сценарій Ентони Маккартена	Метафора “подорож життя” – бажання стати великим ученим і відкрити закони Всесвіту. Подорож до театру.	Паралізований фізик і його дружина	Біографія

17	“Інст”, Лі Чжон Гук, Південна Корея, 1997	Сценарій Джин Хань	Подорожі удвох дендрарієм на світанку, подорожі до кедру з сином	Закохани, потім подружжя, чоловік помирає від раку мозку, дружина читає його посмертні листи	Поетична мелодрама
18	“Я люблю тебе”, ремейк Річарда Лагравенеце, США, 2007	Роман Сесілії Ахерн, сценарій Річарда Лагравенеце, Стивена Роджерса	Подорож до Ірландії – батьківщини покійного чоловіка	Померлий від раку мозку чоловік і його дружина з депресєю	Мелодрама
19	“Суррогат”, Бен Льюїс, США, 2012	Есей Марка О’Брайена “У пошуках сексуальності суррогата”, Сценарій Бена Льюїса	Метафора «подорож життя», бажання стати сексуально повноцінною людиною	Паралізований чоловік і жінка, його сексуальні суррогат	Драма
20	“Людина дощу”, Баррі Левінсон, США, 1988	Сценарій Беррі Морроу, Рональда Басса	Подорож через усю Америку	Хворий на аутизм (савантизм) та його здоровий брат	Роуд-муві, драма
21	“Мрещ”, Джим Джармуш, США, 1995	Сценарій Джима Джармуша	Подорож (посмертна) лісами і ріками Далекого Заходу до моря	Помираючий (чи вже мертвий) та супроводжувачий його індіанець	Роуд-муві, фантастичний вестерн, притча
22	“Опівнічний ковбой”, Джон Шлезінгер, США, 1969	Роман Дев Лео Хердлая	Втеча до моря, здійснення мрії хворого	Хворий інвалід і його дев’янтний приятель	Баді-муві, трагікомедія
23	“Життя прекрасне” (“50/50”, “У мене рак”), Джонатан Лівайн, США, 2011	Сценарій Уїлла Райзера	Подорожі містом з другом	Онкохворий і його легковажний друг	Комедія
24	“Запах жінки”, Діно Різі, Італія, 1974	Роман Джованні Аршіно “Морок і мед” (1969), Сценарій Руджеро Маккарі, Діно Різі.	Мандрівка через усю Італію до Неаполя на берег моря	Сліпий капітан і його ординарєць	Сумна комедія по-італійськи

25	"Запах жінки", ремейк Мартина Бреста, США 1992	Роман Джованні Аріно "Морок і мед" (1969), Сценарій Бо Голдмана	Втеча до Нью-Йорку	Сліпий капітан розвідки та його помічник-студент	Психологічна драма з еуспільним пафосом, мелодрама
26	"Гран Торіно", Клінг Іствуд, США, 2008	Сценарій Ніка Шенка	Фінальна поїздка юнака на море в усядкованій машині	Онкохворий старий і його друг юнак-хмонг (Азія)	Драма
27	"Поводир", Олесь Санін, Україна, 2014	Олесь Санін, Олександр Ірванець, Ірен Роздобудько, Шол Волянєкі	Подорож по Харківщині до великої ріки	Сліпий кобзар і американський хлопчик Пітер – поводир	Історична драма, роуд-муві, політична трагедія
28	"Пролітаючи над пітьмою зозул", Мілош Форман, США, 1975	Роман Кена Кізі, Сценарій Лоуренса Хабена, Бо Голдмана	Втеча з лікарні на рибалку	Бунтар-нонконформіст і психічно хворий індіанець	Трагікомедія
29	"1+1" ("Недоторканні") Олів'є Накаш, Ерік Толедано, Франція, 2011	Сценарій Олів'є Накаш, Ерік Толедано	Подорож до моря для зустрічі з жінкою	Паралізований артист-крат і його чорношкірий дев'янтний помічник	Лірична комедія
30	"Лист до матері" (док.), Альгіс Арлаускас, Іспанія, 2003	Альгіс Арлаускас	Реальна подорож у пошуках матері через всю Європу: Москва-Мадрид-Париж-Прага	Паралізований письменник Рубен Гонсалес Гальсто, автор роману "Біле на чорном" (2002) про радянські дитячі будинки і його друг	Роуд-муві

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов Б. И жить торопится... Рец. на фильм “Виноваты звезды” / [Электронный ресурс] / Борис Иванов. – Режим доступа до видання: <http://www.film.ru/articles/i-zhit-toropitsya>
2. Кавелти Дж. Г. Изучение литературных формул. Перевод с английского Е. М. Лазаревой. – Новое литературное обозрение. – 1996. – № 22. – С. 33 – 64
3. Романов П., Ярская-Смирнова Е. Образ власти и власть образа. Больное тело в культуре [Электронный ресурс] / Павел Романов, Елена Ярская-Смирнова. – Режим доступа до видання: <http://goo.gl/mCeh2w>
4. Романов П., Ярская-Смирнова Е. Тело и дискриминация: инвалидность, гендер и гражданство в постсоветском кино [Электронный ресурс] / Павел Романов, Елена Ярская-Смирнова. – Режим доступа до видання:
5. Сонтаг, Сьюзен. О фотографии / Сьюзен Сонтаг. – М.: ООО “Ад Маргинем Пресс”, 2013. – 272 с.
6. Allan K. Disability in Science Fiction: Representations of Technology as Cure / Kathryn Allan. – N.-Y.: Palgrave Macmillan, 2013.
7. Debbie Rodan, Katie Ellis, Pia Lebeck. Disability, Obesity and Ageing, Popular Media Identifications – N.-Y. : Routledge, 2014
8. Disability Movies [Электронный ресурс] / Режим доступа до видання: <http://disabilitymovies.com/>
9. Ellis K. M. Cripples, Bastards and Broken Things: Disability in *Game of Thrones* [Электронный ресурс] / Katie M. Ellis. – Режим доступа до видання: <http://journal.media-culture.org.au/index.php/mcjournal/article/viewArticle/895>
10. Ellis K. Disability and Popular Culture, Focusing Passion, Creating Community and Expressing Defiance / Katie Ellis. – Surrey: Ashgate, 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа до видання: <http://goo.gl/V5bnF0>
11. Ellis, Katie. Disabling Diversity : The Social Construction of Disability in 1990s Australian National Cinema. – Saarbrücken : VDM Verlag, 2008.
12. Ellis, Katie, and Gerard Goggin. Disability and the Media. – New York – London : Palgrave Macmillan, 2015.
13. Ellis, Katie, and Mike Kent. Disability and New Media. Routledge Studies in New Media and Cyberculture. – New York: Routledge, 2011.
14. Journal of Literary & Cultural Disability Studies / Editor: David Bolt, Centre for Culture & Disability Studies. – Liverpool Hope University : Liverpool University Press [Электронный ресурс] / Режим доступа до видання: <http://goo.gl/XalbDr>

15. Kannan K. Disability In Cinema [Електронний ресурс] / By K. Kannan, – Режим доступу : <http://wecarefilmfest.net/disability-in-cinema.html>
16. Longmore, Paul. Screening Stereotypes: Images of Disabled People in Television and Motion Pictures. Images of the Disabled, Disabling Images. Eds. Gartner, Alan and Tom Joe. New York: Praeger, 1987. 65–78.
17. Mahoney K. P. The Ultimate Fan's Guide to Avatar, James Cameron's Epic Movie / Kevin Patrick Mahoney. – London : Punked Books, 2010. [Електронний ресурс] / Kevin Patrick Mahoney. – Режим доступу до видання: <http://goo.gl/ojtmK3>
18. Marr M. J. The Politics of Age and Disability in Contemporary Spanish Film: Plus Ultra Pluralism / Matthew J. Marr. – N.-Y.: Routledge, 2013
19. Mogk M. E. Introduction / Marja Evelyn Mogk // Different Bodies : Essays on Disability in Film and Television / Edited by Marja Evelyn Mogk. – Jefferson NC : McFarland & Company, 2013. – P.10.
20. Nussbaum S. Disabled characters in fiction [Електронний ресурс] / Susan Nussbaum. – Режим доступу до видання: <http://goo.gl/0J03po>
21. Physical and Mental Disability in the Movies and Television: A Bibliography of Books and Articles in the UC Berkeley Libraries [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання: <http://www.lib.berkeley.edu/MRC/disabilitiesbib.html>
22. Rethinking disability on screen symposium [Електронний ресурс]. – Режим доступу до видання: <http://rethinkingdisabilityonscreen.com/>
23. Rodan, Debbie, Katie Ellis, and Pia Lebeck. Disability, Obesity and Ageing: Popular Media Identifications. Surrey: Ashgate, 2014.
24. Young Stella : I'm not your inspiration, thank you very much [Електронний ресурс] / Stella Young. – Режим доступу до видання: <http://goo.gl/n3p7Zz>

ХУДОЖНІ ПАТЕРНИ “СИНДРОМУ ПРЕДКІВ” У ДИНАСТИЧНОМУ ТЕКСТІ (на матеріалі літературної творчості Драгоманових-Косачів)

Галина СТАСЮК

Івано-Франківська філія Відкритого міжнародного університету
розвитку людини “Україна”

Стаття присвячена проблемі проявлення трансгенераційного травматичного досвіду в “династичному тексті”. Об’єкт аналізу – літературно обдарований рід Драгоманових-Косачів. З’ясовано, що перейняті психічні патерни